

Застрожнікова Ірина Володимирівна,
к. держ. упр., доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права,
Таврійський державний агротехнологічний університет,
м. Мелітополь
ORCID 0000-0002-9988-5288

УДК 378.014(4/9)

doi: 10.34213/tp.19.02.30

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Визначено завдання та основні проблемні аспекти державного регулювання на ринковому просторі послуг вищої освіти. Досліджено стан та аспекти державного регулювання діяльності закладів вищої освіти провідних країн світу з акцентом на США та Великобританії як країнах-лідерах вищої освіти на планеті. Вказується на значну децентралізацію державного регулювання діяльності вишів у цих країнах порівняно з українською системою державного регулювання вищої освіти. Підкреслюється щорічне зростання рівня відкритості системи вищої освіти в США. Наголошується на виключно правильному напрямі державної політики США, націленої на те, щоб елітні коледжі та університети США були найпрестижнішими у світі, що робить їх особливо привабливими для міжнародних студентів, професорів та дослідників у пошуках академічної досконалості. Розглянуто приклад успішності Массачусетського технологічного інституту, який здобув популярність у світі, зокрема за рахунок фінансової підтримки власної дослідницької бази. Наголошується, що саме таку модель державного регулювання вищої освіти рекомендується брати за приклад в Україні, що дозволить зробити вітчизняну вищу освіту популярною серед студентів усього світу та запобігатиме відтоку перспективних учених за кордон.

Ключові слова: державне управління, державне регулювання, заклади вищої освіти, зарубіжний досвід, освітні послуги.

Постановка проблеми. На даний час в Україні виникла велика необхідність реформування освіти та введення сучасних шляхів впливу державного регулювання на освітні процеси. Достатньо швидкий розвиток ринку освітніх послуг та нестача кваліфікованих кадрів за окремими спеціальностями потребує дослідження державного регулювання вказаної сфери за допомогою системного аналізу державного управління ринком послуг вищої освіти. Для вирішення цієї проблеми вітчизняного досвіду державного регулювання системи вищої освіти замало, тому необхідно звертатися до досвіду країн – лідерів освітньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розвиток дослідження зарубіжного досвіду державного управління системою вищих шкіл значний внесок зробили вчені: М. Яструбський, В. Подорваний, В. Білецька, О. Комоцька, А. Шпаковська, Н. Павлова та ін. Одночасно окремі дослідження вказаних науковців мають системний характер і потребують подальшого розвитку.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження передового зарубіжного досвіду державного регулювання вищої освіти урядами зарубіжних країн з метою його упровадження в сучасні українські реалії.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням державного регулювання на ринковому просторі послуг освіти є створення необхідних умов задля діяльності закладів вищої освіти (далі – ЗВО), які саме й надають послуги освіти. Багато хто з експертів галузі управління та освіти, практики і теоретики констатують, що системні підходи до управління освітою на теперішній час не відповідають вимогам сьогодення.

© Застрожнікова І. В., 2019

Становище державного регулювання ринку надання послуг вищої освіти характеризується наявністю таких проблемних аспектів: порушення демократичних та колегіальних принципів щодо прийняття стратегічних рішень на ринку послуг освіти; високий рівень бюрократизації; перетворення вищої освіти на бізнес; невідповідність навчального та виховного процесу в навчальних закладах до потреб розвитку народного господарства [4].

Задля вивчення передового світового досвіду державного регулювання діяльності ЗВО необхідно спочатку визначитися зі світовими лідерами вищої освіти. За результатами рейтингового оцінювання міжнародних рейтингових компаній у 2017 р. до переліку найкращих західних університетів та світових лідерів у галузі вищої освіти входять: Гарвардський університет (США), Стенфордський університет (США), Массачусетський технологічний інститут (США), Оксфордський університет (Великобританія), Кембридж (Великобританія). Таким чином, слід робити акцент на аналізі державного регулювання вищої освіти США та Великобританії, у яких знаходяться виші, які є світовими лідерами.

Вища освіта цих двох країн – США і Великобританії – традиційно відноситься до так званої ліберальної, або ринкової, моделі, що характеризується високим ступенем децентралізації управління й диверсифікацією систем вищої освіти. Наприклад, у США в кожному штаті діє організація, завданням якої є сприяння координації та співпраці між ЗВО. Прикладом таких організацій є Алабамська комісія з вищої освіти, Каліфорнійська комісія з підвищення кваліфікації, Координаційна рада вищої освіти Техасу, Координаційна рада вищої освіти штату Вашингтон, Департамент технічної освіти та освіти дорослих. При цьому Департамент освіти в США (United States Department of Education), не має такого значення й таких повноважень, як Міністерство освіти і науки в Україні [5]. До того ж це одне з найменших міністерств Сполучених Штатів, що ще раз підкреслює відхід США від централізованої системи державного регулювання освітньої діяльності. Основну роль у регулюванні освітньої діяльності відіграють штати і місцеві шкільні ради, а роль міністерства освіти порівняно з пострадянськими країнами невелика [2].

Формування спільної політики в галузі вищої освіти та контроль діяльності ЗВО США здійснюють федеральні органи управління. У кожному з 50 штатів є свій департамент освіти, який встановлює керівні принципи для шкіл цього штату. Державні школи також отримують фінансування від окремого штату і від місцевих податків на майно. Державні коледжі та університети отримують фінансування від штату, у якому вони знаходяться. Крім того, з року в рік спостерігається тенденція до посилення децентралізації в управлінні освітньою діяльністю.

Зокрема, нова президентська адміністрація США в більшому ступені, ніж попередня, орієнтується на ринкові механізми функціонування та фінансування вищої школи, а також більшою мірою виступає за розширення компетенції та відповідальності штатів у цій галузі.

Відмінною характерною рисою північноамериканської системи вищої освіти, яка діє в США, є велике різноманіття інститутів вищої школи, у яких навчаються близько 20 мільйонів студентів. Також у США з року в рік зростає рівень відкритості системи вищої освіти. Приміром, у 2016–2017 рр. близько 27 % чотирирічних коледжів забезпечили вільний прийом абітурієнтів, 27 %

прийняли більш трьох чвертей усіх абітурієнтів, 32 % – від 50 до 75 %, та лише 14 % можна назвати класичними селективними вишами, що прийняли менше половини абітурієнтів [2].

Державну політику Сполучених Штатів спрямовано на те, щоб елітні коледжі та університети США були найпрестижнішими у світі, що робить їх особливо привабливими для міжнародних студентів, професорів та дослідників у пошуках академічної досконалості. З боку держави однією з форм контролю діяльності ЗВО в США є проведення акредитації цих закладів, що передбачає перевірку відповідності якості навчання в ЗВО до встановлених стандартів, визнання вагомості акредитованого освітнього закладу. У США такою організацією у справах акредитації є Рада у справах вищої освіти.

Прикладом передової успішності американського вишу у світі є Массачусетський технологічний інститут, який є найпопулярнішим та найуспішнішим технологічним вишем у світі, пріоритетним напрямом роботи якого є підготовка науковців (аспірантів). Завдяки потужній фінансовій підтримці держави Массачусетський технологічний інститут має найкращу базу основних фондів, найкраще устаткування для досліджень, завдяки чому в його стінах розроблено безліч передових технологій світу. Наприклад, саме дослідники цього навчального закладу винайшли електронну пошту, якою користуються в усьому світі, а в останні роки спільний дохід компаній його випускників складав близько 2 трлн доларів США на рік.

Таким чином, поєднання державної фінансової підтримки з найкращими кваліфікованими науковцями-викладачами та популяризацією вишу у світі, має стати класичною стратегією розвитку вищої освіти в Україні. Саме цей підхід дозволить зробити вітчизняну вищу освіту популярною серед студентів усього світу та запобігатиме відпливу перспективних учених за кордон.

Схожі тенденції відзначаються і в розвитку британської системи вищої освіти, проте слід зазначити й деякі специфічні риси розвитку вищої школи Великобританії на сучасному етапі.

Перш за все специфічною є взаємодія тенденцій централізації й децентралізації в системі правового регулювання, фінансування та державного управління в сфері вищої освіти. Наприклад, у США вищу освіту до останнього часу традиційно розглядали як виняткову сферу правового регулювання штатів, що вказує на значну децентралізацію в державному управлінні, тоді як у Великобританії центральна влада відіграла значнішу роль в освітній сфері. У той же час в останні десятиліття спостерігається розширення самостійної компетенції регіонів у цій галузі та створення регіональних структур управління системою вищої освіти.

Закон про вищу освіту і наукові дослідження 2017 р. заснував Управління у справах студентів як заміну Ради з питань фінансування вищої освіти для Англії. У системі Міністерства освіти Великобританії, очолюваного Державним секретарем, діє Міністр із питань університетів, науки, досліджень та інновацій (Minister of State for Universities, Science, Research and Innovation Responsibilities). Одночасно в Шотландії, у структурі Відомства з питань освіти та професійного навчання питаннями вищої освіти, є Міністр із питань професійного навчання, вищої освіти і науки, а також функціонує шотландська Рада з питань фінансування професійної та вищої освіти. У Вельсі в структурі Генерального директорату з питань економіки, форму-

вання професійних навичок та природних ресурсів діє спеціальне управління з питань професійного навчання, вищої освіти та освіти протягом усього життя (Skills, Higher Education and Lifelong Learning), а також Рада Вельсу з питань фінансування вищої освіти. У структурі виконавчої влади Північної Ірландії питаннями вищої освіти в структурі Департаменту економіки відає спеціальний відділ вищої освіти та інвестицій.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Вища освіта має забезпечувати перспективні й поточні освітні потреби людини, суспільства і народного господарства. Головним завданням державного регулювання на ринковому просторі послуг освіти є створення необхідних умов задля діяльності ЗВО, які саме й надають послуги освіти. Роль держави в питаннях розвитку системи вищої освіти важко переоцінити. Як показує досвід розвинених країн із передовими системами вищої освіти, зокрема США, успіху в освітній галузі можна досягти саме завдяки продуманому державному регулюванню, що виявляється не в бюрократичному контролі та прискіпливому регламентуванні діяльності вишів, а саме в розробленні концепції та стратегічного плану діяльності вищої освіти, а також у створенні сприятливих умов для зростання престижності вишів країни. Таким чином, державне регулювання діяльності ЗВО в Україні з дотаційного напрямку має перерости в стратегічний з упровадженням прогресивної моделі державного управління, який стане рушієм економічного розвитку країни та запобігатиме відпливу перспективних учених за кордон.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/majbutni-vchiteli-ta-likari-sho-pracyuvatimut-v-selah-mozhut-pershochergovo-vstupiti-na-byudzhet-mon-nadalo-rozysnennya> (дата звернення : 22.04.2019).
2. Павлова Н. А., Ніколаєв Б. В. Сучасні тенденції розвитку системи вищої освіти Великобританії та США. *Сучасні проблеми науки та освіти*. 2018. № 6. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=28313>.
3. Вікторов В. Г. Регулювання якості освіти як філософсько-освітня проблема : автореф. дис. ... д-ра філос. наук. К., 2006. 30 с.
4. Застрожнікова І. В. Державне регулювання підготовки кадрів для об'єднаних територіальних громад вищими навчальними закладами України. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.* Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2019. Вип. 1 (55).
5. Яструбський М. Я. Гармонійний розвиток та державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Львів, 2018. 38 с.

References

1. Official website of the Ministry of Education and Science of Ukraine. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/majbutni-vchiteli-ta-likari-sho-pracyuvatimut-v-selah-mozhut-pershochergovo-vstupiti-na-byudzhet-mon-nadalo-rozysnennya> [in Ukrainian].
2. Pavlova, N.A., Nikolayev, B.V. (2018). Current trends in the UK and US higher education system. *Modern problems of science and education*. 6. URL: <http://www.science-education.ru/en/article/view?id=28313> [in Ukrainian].
3. Viktorov, V.G. (2006). Regulating the quality of education as a philosophical and educational problem: author's abstract. dis for the sciences. the degree of Dr. philosopher. Sciences. Kyiv [in Ukrainian].
4. Zastrozhnikova, I.V. (2019). State regulation of training for united territorial communities by higher educational institutions of Ukraine. *Actual problems of public administration: Sb. sci. pr. 1 (55)*. Kharkiv : View of KRI NAPA "Master" [in Ukrainian].
5. Yastrubsky, M.Ya. (2018). Harmonious development and state regulation of the activity of higher educational institutions of Ukraine: author's abstract. dis for the sciences. the degree of Dr. Econom. Science. Lviv [in Ukrainian].

Zastrozhnokova I. V., PhD in Public Administration, Associate Professor of Public Administration, Administration and Law Department, Taurian State Agrotechnological University, Melitopol
ORCID 0000-0002-9988-5288

FOREIGN EXPERIENCE OF STATE REGULATION OF HIGHER EDUCATION

The main task of state regulation in the market of education services is to create the necessary conditions for the activities of higher education institutions. Higher education US and UK traditionally refer to the so-called liberal or market model, which is characterized by a high degree of decentralization of management and diversification of higher education systems. For example, in the United States, each state has an organization whose mission is to promote coordination and cooperation between higher education institutions. A distinctive feature of the North American Higher Education System, which operates in the United States, is the large variety of institutions of higher education, which has about 20 million students. The United States government policy is aimed at making elite colleges and universities in the United States the most prestigious in the world. An example of the best-performing American university in the world is the Massachusetts Institute of Technology, which is the most popular and most successful technological hub in the world, with a priority focus on the training of researchers (postgraduates). Thanks to the powerful financial support of the state, the MIT has the best base of fixed assets, the best equipment for research, thanks to which a lot of advanced technologies in the world have been developed in its walls. Similar tendencies are noted in the development of the British system of higher education, but it should be noted and some specific features of the development of high school in Great Britain at the present stage. As the experience of developed countries shows with advanced higher education systems, in particular, the United States, success in the educational sphere can be achieved precisely due to well-considered state regulation, which manifests itself not in the bureaucratic control and thorough regulation of the activity of higher education, namely in the elaboration of the concept and strategic plan of the activity of higher education, as well as creating favorable conditions for the growth of the prestige of the country's higher education.

Key words: public administration, state regulation, higher educational establishments, higher education institutions, foreign experience, educational services.

Надійшла до редколегії 15.05.2019 р.